

הנה הארץ שבידי, היא מעשה ידי

מערבית: נביל טנוס ומתן רוזיס

1. שני שירי דיאלוג בתרגום נביל טנוס

אלה הם שני שירי דיאלוג עם האחר שהפרש ביניהם ארבעים שנה. את השיר הראשון, "חייל חולם על חבצלות לבנות", כתב מחמוד דרוויש בשנת 1967 (בתוך: אחר אלליל, "בסוף הלילה") אחרי המלחמה, כאשר היה בן 26. על השיר הזה אמר דרוויש בריאיון לעיתון העברי "זו הדרך" ב־19.06.1969 בעריכת יוסף אלגאזי: "אני גאה באנושיות שלי, שאני המשורר הערבי הראשון שמציג חייל יהודי, וגם אחרי מלחמת 1967, בצורה אנושית בשיר שלי 'חייל חולם על חבצלות לבנות', שבו אני מקיים דיאלוג עם חייל שב מהמלחמה, אני מציג את הצד האנושי שבו".

השיר השני, "תסריט מוכן" נכתב בשנת 2007 כאשר היה דרוויש בן 66. שיר זה התפרסם בספרו האחרון "לא אוריד להד'ה אלקסידה אן תנתהי" (איני רוצה שהשיר הזה ייפסק), אחרי מותו. חבריו מצאו את השירים שכתב בשנה האחרונה לחייו ופרסמו את הספר. בשיר הוא חוזר על הדיאלוג שניהל ארבעים שנים קודם לכן.

נ"ט

חייל חולם על חבצלות לבנות (1967)

הוא תופס – אָמַר לי – שְׁהַמּוֹלֶדֶת	חולם על חבצלות לבנות
היא ללגם את הקפה של אָמִי	על ענף זית
היא לחזר בעֶרֶב	על החזה שלה המעלה עלים בעֶרֶב
שאלתי אותו: והאדמה?	חולם – כֵּן אָמַר לי – על צפור
אָמַר: לא מכיר אותה	על פרח לימון
אף איני מְרַגֵּשׁ שְׁהִיא עוֹרִי וְדַפֵּק לְבִי	הוא לא מפלס את חלומו. לא תופס את
כִּמוֹ שְׁנֵאֲמַר בְּשִׁירִים	הענינים
פְּתֹאם רְאִיתִי אוֹתָהּ	אֵלָּא כִּמוֹ שֶׁחֵשׁ אוֹתָם, כִּמוֹ שֶׁמְרִיחַ
	אוֹתָם

כמו שאני רואה את המכלת, את הרחוב
ואת העתונים

שאלתי אותו: אתה אוהב אותה?

ענה: אהבתי כמו טיול קצר

או כוסית יין או הרפתקה

– האם תמות למענה?

– לא!

כל מה שקושר אותי באדמה

הוא מאמר זועף, הרצאה!

למדו אותי לאהב את אהבתה

אך לא חשתי שלבה הוא לבי,

ולא הרחתי את העשבים, את השרשים

ואת הענפים.

– ואיך היתה אהבתה

עוקצת כשמשות... ככמיהות?

ענה לי בעמות:

– דרכי לאהבה רובה,

חזרת החגים מחרבות עתיקות

ודממת פסל עתיק

אובד זמן וזהות

*

הוא ספר לי על רגעי הפרדה

ואיך אמו

בכתה בלבה כאשר הובילוהו

אל מקום כלשהו בחזית.

וקול אמו מלא הדאגות

חוקק מתחת לעורו משאלה חדשה:

לו תגדלנה היונים במשרד ההגנה

לו תגדלנה היונים!

*

הוא עשן ואחר אמר לי

כמו בורח מבצת הדמים:

חלמתי על חבצלות לבנות

על ענף זית

על צפור מחבקת בקר

מעל ענף לימון

– ומה ראית?

– ראיתי מה עשיתי

אטד אדם

שפוצצתי אותו בחולות, בחזות, בכרסות.

– וכמה הרגת?

– קשה לי לספר אותם.

אך זכיתי בעטור אחד

שאלתי אותו, בענותי את עצמי, אם כן

תאר לי הרוג אחד.

ישר את ישיבתו, דפדף בעתון המקפל

ואמר כמשמיע לי שיר:

כאהל נפל על החצץ

וחבק את הכוכבים המרסקים

על מצחו הרחב היה כתר מדם

חזהו ללא עטורים

כי לא הטיב להלחם

אולי היה פלח או פועל או רוכל

כאהל נפל על החצץ... ומת

שתי זרועותיו

היו שרועות כשני נחלים יבשים

כאשר חפשתי בכיסיו

על שמו, מצאתי שתי תמונות

אחת לאשתו

ואחת לבתו

שאלתי אותו: התעצבת?

ענה בהכנסו בדברי: חברי מחמוד

העצב הוא צפור לבנה

לא קרבה לשדה הקרב והחילים

נעשים אשמים בהעצבם

הייתי שם כלי יורה אש ומות

והופך את החלל לצפור שחורה

*
ספר לי על אהבתו הראשונה,
אחר כך
על רחובות רחוקים,
על התגובות אחרי המלחמה
על גבורת הרדיו והעתון
וכאשר הסתיר במטפחתו את שעולו
שאלתי אותו: האם נפגש
ענה: בעיר רחוקה
כאשר מזגתי את כוסיתו הרביעית
אמרתי בצחוק: תעזב... והמולדת?
ענה: עזב אותי..
אני חולם על חבצלות לבנות
ברחוב מזמר ובית מואר
אני רוצה לב טוב, לא מלוא רובה
אני רוצה יום שמש, לא רגע נצחון
משגע... פשיסטי

אני רוצה תינוק מחיך אל היום,
לא חלק מפלי המלחמה
באתי לחיות את זריחת השמש
לא את שקיעתה

*
הוא נפרד ממני, כי הוא מחפש חבצלות
לבנות
צפור שמקבלת את הבקר
מעל ענף זית
כי לא תופס את העיניים
אלא כמו שחש אותם, כמו שמריח אותם
הוא תופס – אמר לי – שהמולדת
היא ללגם את קפה אמי
היא לחזור בבטחה בערב
(אאח'ר אלליל 1967)

תסריט מוכן (2007)

נניח עכשיו ששנינו נפול,
אני והאויב,
נפול מהחלל
לתוך בור...
מה יקרה אז ?
תסריט מוכן,
בהתחלה נמתין לגורל...
אולי המצילים ימצאו אותנו כאן אולי
וישיטו לנו את חבל ההצלה
הוא יאמר: אני ראשון

אני אמר: אני ראשון.
הוא יקלל אותי ואני אקלל אותו
"מאין יבוא עזרי"
החבל עדין לא הגיע...
התסריט אומר:
אלחש בחשאי:
זה נקרא אנכיות האופטימי
מבלי לשאול מה אומר אויבי
אני והוא,
שתפים במלכדת אחת

וְשִׁתְּפִים בְּמִשְׁחָק הָאֶפְשָׁרִיּוֹת
מִמֵּתִינִים לְחֶבֶל... חֶבֶל הַהֲצֵלָה
כְּדֵי שְׁנַעֲבֹר כָּל אֶחָד לְחוּד
וְלִיד שְׁפֹת הַבּוֹר – הַתְּהוֹם
לְמָה שְׁנוֹתֵר לָנוּ מִהַחַיִּים
וּמִהַמְּלָחָמָה...
אִם נוֹכַל לְהִנָּצֵל!
אֲנִי וְהוּא,
פּוֹחֲדִים יַחְדָּו
וְאֵינָנו נִדְּבָרִים כָּלֵל
עַל הַפֶּחַד... אוֹ עַל דְּבָר אֲחֵר
הֲרִי אֲנַחְנוּ אוֹיְבִים...

מָה יִקְרָה אִם נָחַשׁ
יָבוֹא אֶל שְׁנֵינוּ
כְּאֻחַת הַסְּצִנּוֹת שֶׁל הַתְּסָרִיט
וְהַנַּחֵשׁ יִלְחֹשׁ לְבַלֵּעַ אֶת שְׁנֵי הַפּוֹחֲדִים
אֲנִי וְהוּא?

הַתְּסָרִיט אוֹמֵר:
אֲנִי וְהוּא נִהְיָה שְׁתֵּפִים בְּהִרְיָגַת נָחַשׁ
כְּדֵי שְׁנַנְצֵל יַחְדָּו
אוֹ כָּל אֶחָד לְחוּד...

וְאֵנּוּ לֹא נֹאמַר תּוֹדָה וְלֹא בְּרָכָה
עַל מָה שֶׁעֲשִׂינוּ יַחְדָּו
כִּי הֵיכָר, לֹא אֲנַחְנוּ,
הָיָה מִגֵּן לְבָדוֹ עַל עֲצָמוֹ
וְלִיצֵר אֵין כָּל אִיִּדְאוֹלוֹגְיָה
וְאֵנּוּ לֹא נִדְּבָרֵנוּ,
נִזְכָּרְתִּי בַּחֲכָמַת הַהִדְבָּרוֹת
שֶׁל הָאֲבִסוּרִד הַמִּשְׁתָּף
בְּאֶמְרוֹ לִי קֹדֶם:
כָּל מָה שֶׁהִפֵּךְ לִי הוּא לִי
וּמָה שֶׁשָּׁלַךְ

הוּא שְׁלִי
וְשָׁלָה!

וְעַם הַזְּמַן, וְהַזְּמַן חוֹל הוּא וְקֶצֶף שֶׁל סִבּוֹן
שֶׁכֵּר אֶת הַדְּמָמָה שֶׁבִּינָנוּ וְהַשְׁעָמוֹם
וַיֹּאמֶר אֵלַי: מָה נַעֲשֶׂה?
וַאֲמַר: לֹא כְּלוּם... נִכְלָה אֶת הָאֶפְשָׁרִיּוֹת
וַיֹּאמֶר: מִהֵיכָן תָּבוֹא הַתְּקוּהָ?
וַאֲמַר: תָּבוֹא מִהַחֲלָל.
וַיֹּאמֶר: הָאֵם לֹא שִׁכַּחְתָּ כִּי טְמֵנְתִּיךָ בְּבוֹר
כִּמּוֹ זֶה?
וַאֲמַר לוֹ: כִּמְעַט שִׁכַּחְתִּי כִּי עֲתִיד סָרָק
מִשְׁכְּנִי בִּידִי... וַיַּעֲבֹר עֵיף
וַיֹּאמֶר לִי: הַנִּדְבָּר עֲתָה?
וַאֲמַר לוֹ: עַל מָה נִדְּבַר עֲתָה
בְּבוֹר־הַקֶּבֶר הַזֶּה?
וַיֹּאמֶר: עַל חֲלָקִי וְעַל חֲלָקְךָ
מִחֲדָלוֹנָנוּ וּמִקְבָּרֵנוּ הַמִּשְׁתָּף
וַאֲמַר: מָה הַתּוֹעֵלֶת?
הַזְּמַן נֵס מִמֶּנּוּ
וְהַגּוֹרֵל חָרַג מִהַקֶּלֶל
הֵנָּה כָּאֵן רוֹצֵחַ וְנִרְצָח מְטֹלִים בְּאוֹתוֹ בּוֹר
וּמִשׁוֹרֵר אֲחֵר יִמְשִׁיךְ אֶת הַתְּסָרִיט הַזֶּה...
עַד סוֹפוֹ!

(מתוך: לא אוריד להד'ה אלקסידה אן
תנתהי, 2009)

2. שמונה מרובעים ("רבאעיות") בתרגום מתן רוזיס

"רבאעיות" – שיר שבתיו בני ארבע שורות – הוא סגנון שירה פילוסופי ערבי־פרסי שנודע בזכות חיבורו של המשורר, המתמטיקאי והאסטרונום הפרסי בן המאה ה־11, עמר אל ח'יאם. בתים נבחרים התפרסמו ב־1859 בתרגום לאנגלית מאת אדוארד פיצג'רלד, ונעשו לאחד מספרי השירה הפופולריים ביותר בשירה האנגלית במאה התשע־עשרה, אך גם לאחד מסמלי האוריינטליזם.

במחזור שירים זה משתמש דרוויש בתבנית המרובעים המוכרת ומוסיף ממדים נוספים לשפת הדימויים המיוחדת שלו, השואבת מסמלי הכפר הפלסטיני דוגמת הבאר, השיבולת, האבן והלחם.

מ"ר

(1)

אֲנִי רוֹאָה אֶת מָה שְׁאֲנִי רוֹצֶה בְּשֹׁדָה. אֲנִי רוֹאָה
צְמוֹת חֹטָה שֶׁהָרוּחַ מְסַרְקֶת. אֲנִי עוֹצֵם אֶת עֵינַי:
הַתַּעֲתוּעַ הַזֶּה מוֹבִיל אֶל נִהְוֶה*
וְהַשְׁתִּיקָה, אֶל לֹאֲוֹרֶד.**

(2)

אֲנִי רוֹאָה אֶת מָה שְׁאֲנִי רוֹצֶה בְּיָם. אֲנִי רוֹאָה
מִשֵּׁב שֶׁחִפִּים לְבֹא עָרֵב. אֲנִי עוֹצֵם אֶת עֵינַי:
הַתַּעֲתָה הַזֶּה מוֹבִילָה לְאִנְדִּלוֹס
וְהַמְפָּרֶשׁ – תַּפְלֵת יוֹנָה עָלַי.

(4)

אֲנִי רוֹאָה אֶת מָה שְׁאֲנִי רוֹצֶה בְּרוּחַ, אֶת פְּנֵי הָאֶבֶן
אֲשֶׁר בָּרַק שֶׁחֶקֶם. יִרְקָה הָאֲדָמָה, יִרְקָה אֲדָמַת רוּחִי,
הֲלֹא יֵלֵד מִשְׁחָק עַל שְׁפַת בָּאֵר הָיִיתִי?
עוֹדֵנִי מִשְׁחָק: הַמְרַחֵב הַזֶּה – חָצַר לִי, וְהָאֲבָנִים – רוּחַ.

* נהוג הוא שם מקום בצפון פרס, וְשֵׁם מְקָאם (לה מינור טבעי) המציין במוזיקה הערבית געגוע.

** שמה הערבי של אבן לאפס לזולי, אבן יקרה בצבע כחול עמוק.

(5)

אֲנִי רוֹאָה אֶת מָה שֶׁאֲנִי רוֹצֶה בְּשָׁלוֹם. אֲנִי רוֹאָה
עֵפֶר וְדָשָׁא, אֲפִיקֵי מַיִם. אֲנִי עוֹצֵם אֶת עֵינַי:
הָעֵפֶר הַזֶּה בְּחִיקֵי נָח
אֶף הַצִּיד, עִם יְלָדָיו, נָח הִרְחֵק מִכָּאן.

(6)

אֲנִי רוֹאָה אֶת מָה שֶׁאֲנִי רוֹצֶה בְּמִלְחָמָה. אֲנִי רוֹאָה
אֶת סִבִּינו סוֹחֲטִים מַיִם מִן הַסֶּלַע הַיָּרֵק
וְאֶת אֲבוֹתֵינוּ יוֹרְשִׁים וְאֵינָם מוֹרִישִׁים מַיִם. אֲנִי עוֹצֵם אֶת עֵינַי:
הִנֵּה הָאָרֶץ שֶׁבִידִי, הִיא מַעֲשֶׂה יָדִי.

(9)

אֲנִי רוֹאָה אֶת מָה שֶׁאֲנִי רוֹצֶה בְּאַהֲבָה. אֲנִי רוֹאָה
סוֹסִים טוֹפְפִים, הַמַּיִת חֲמֻשִׁים גִּיטָרָה,
עֲדַת דְּבוֹרִים עַל תּוֹת הָעֵץ. אֲנִי עוֹצֵם אֶת עֵינַי
עַד שֶׁאֲרָאָה אֶת צִלְנו עַל הָאֲדָמָה שֶׁנַּעֲקָרָה.

(14)

אֲנִי רוֹאָה אֶת מָה שֶׁאֲנִי רוֹצֶה בְּשֹׁחַר, בְּעֵת שֹׁחַר. אֲנִי רוֹאָה
עַמִּים מְחַפְּשִׁים, בֵּין לַחֲמֵי הָעַמִּים, אֶת לַחֲמֵם.
לַחֵם, הוּא הַפּוֹרֵם אוֹתָנוּ מִכֶּתֶנֶת חִלּוּמֵינוּ וּמִמַּשִּׁים,
הָאִמָּנָם יַעֲלֶה מִגֶּרְעִין חֹטֵה שֹׁחַר חַיִּים וְשֹׁחַר מִלְחָמָה?

(15)

אֲנִי רוֹאָה אֶת מָה שֶׁאֲנִי רוֹצֶה בְּאָדָם: אֶת הָרָצוֹן לְכֻמָּה
לְדִבְרֵמָה, אֶת הַהֲלִיכָה הָאֲטִית אֶל הַמְּלָאכָה
וְאֶת הַשִּׁיבָה הַזְרִיזָה הַבִּיתָה,
וְאֶת הַצֶּרֶךְ, בְּכָל בֶּקֶר, בְּבִרְכָה.